

Vətən müharibəsinin fəlsəfəsi

VI MƏQALƏ

Bütün müharibələrdə qələbə əvvəlcə insan şüurunda qazanılır.

Janna d`ARK

Şəhidlik – ölümsüzlük zirvəsi

Burada “şəhid” sözünün semantik mənasına qısa nəzər salmaq lazımdır. Terminin mənbəyinin ərəbcə “şahid”dən olduğunu yazırlar. Onun dini tərif belədir: “Şəhid – yüksək amal, məslək, əqidə, yurd, Vətən, din və ya inanc uğrunda ölən, canını fəda edən şəxs. Şəhid olma hadisəsinə “şəhadət” deyilir”.

Deməli, “şəhid” sözü semantik olaraq müharibədə kafirlərə qarşı mübarizədə həyatını itirmiş sədaqətli müsəlmanı ifadə edir. Burada şəhidin dinini, Vətənini, şərəfini, ailəsini qoruyanda özünü qurban verməsi nəzərdə tutulur. Ən-Nəvavi yazır: “Allah özü şəhidlikdir ki, şəhidlər cənnətdə olacaqlar”.

Qurani-Kərimin “Əl-Bəqərə” və “Əl-İmran” surələrində şəhidliklə bağlı iki ayə var. Onların məzmunu belədir:

“Allah yolunda öldürülənlər (şəhid olanlara) “ölü” deməyin. Əksinə, onlar (Allah dərgahında) diridirlər, lakin siz bunu dərk etməirsiniz” (Əl-Bəqərə surəsi, 154-cü ayə).

“Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Əsl həqiqətdə onlar diridirlər. Onlara Rəbbi yanında ruzi (cənnət ruzisi) əta olunur” (Əl-İmran surəsi, 169-cu ayə).

Bu istiqamətdə dərinliklərə baş vurmaq. Şəhidlikdə iki məqam yuxarıdakı dini izahlardan aydın görünür: Birincisi, Vətən, din, ailə uğrunda insanın özünü qurban verməyə hazır olması, ikincisi, bu yolda canını verənlər, əslində, ölümsüzdürlər və həтта, “yenidən şəhid olmaq üçün can atarlar” (Məhəmməd Peyğəmbər s.ə.s.).

Bu məqamları ümumiləşdirsək, şəhidliyi ölümsüzlüyə aparan yol kimi fəlsəfi təsəvvür edə bilərik. Burada onu vurğulayaq ki, fəlsəfi təsəvvür artıq məntiq tələb edir, ona görə də dini izahdan fərqlənə bilər. Belə alınır ki, Vətəni qorumağa xidmət edən savaşa həyatını itirən insan, əslində, ölümsüzlüyə qovuşmuş olur. Bu mənada onun davranışı müqəddəsdir. Şəhidin adı, əməli və xatirəsi də müqəddəsdir. Bu müqəddəslik başqa dəyərlərdən fəlsəfi olaraq fərqlənir.

Şəhidin adının və xatirəsinin müqəddəsliyi onun ailə, din, Vətən uğrunda özünü qurban verməsindən fərqlənir. Burada başlıca motivədir funksiyası insanın (Vətən müharibəsində əsgərin) daxili fədakarlığa can atması keyfiyyəti yerinə yetirir. Yəni şəhidlik əmr və ya göstərişlə olmur – insan özü daxilən buna can atır! Bu, çox mühüm məqamdır.

Məsələ Vətən müharibəsinin fəlsəfəsi baxımından onunla əlaqəlidir ki, fərdin daxili fədakarlığa can atması toplum miqyasında mütəşəkkiliyi formalaşdırır və onu mənəvi olaraq stimullaşdırır dəyər rolunu oynayır. Buradan Azərbaycan cəmiyyətində Vətən uğrunda savaşa şəhid

liyin bütövlükdə toplumun özünütəşkilinə, mütəşəkkiliyinə və ortaq dəyərlərə sahib olmasında mühüm rol oynadığı qənaətini ala bilərik.

Başqa sözlə ifadə etsək, şəhidlik feili olaraq fərdi xarakterli qərar-davranışdır, onun birbaşa cəmiyyət miqyasında özünütəşkilə, mütəşəkkil davranış modellərinə yiyələnməkdə ciddi təsiri olur. Bu da öz növbəsində Azərbaycan cəmiyyətinin özünüyaratması prosesində fərdi fədakarlığın kollektiv davranışa transformasiyasının özünəməxsusluğu deməkdir.

Bu özəlliyin başlıca fəlsəfi mənası ondan ibarətdir ki, Vətən, din və ailə qoruyucusu özünü cismən qurban verir ki, mənən bütövlükdə toplumu ölümsüz etsin! II Qarabağ savaşının Vətən müharibəsi olaraq başlıca özəlliklərindən biri kimi bu keyfiyyəti hesab edirik.

Beləliklə, şəhidin ölümsüzlüyünün bu dünyada təsdiqi, uğrunda qurban getdiyi ailəsi, dini, Vətəni və dövlətini ölümsüz etməklə, onların əbədi var olmalarına xidmət göstərməklə sıx bağlıdır! Eyni zamanda, şəhidliyin fərdlərin toplumun özünüyaratması üçün hazır olduqları daxili fədakarlığın təsdiqlərindən biri kimi qiymətli olduğunu görürük.

Azərbaycanlı mentalitetində şəhidlik ölümsüzlüyün rəmzi kimi maraqlı fenomenidir. Burada şəhidolma anında təhtəh-şüurla şüurun iştirak nisbəti, bircə, xüsusi araşdırılmalıdır. Çünki yaşamaqdan ölmə kritik situasiyada transfer etmək mürəkkəb psixoloji aktdır. İnsan kritik situasiyada bu qərarı şüurlu və ya qeyri-şüuri verdiyinin fəlsəfi dərk asan deyildir. Görünür, bu kimi suallara cavab axtarırları şəhidliyin astanasından dönmüş qaziliyin dərkində aparıla bilər.

Bütün bunların fonunda şəhidliyin fəlsəfəsində başqa bir aspektin də üzərində dayanmaq olar. Məsələ ondan ibarətdir ki, şəhid olmaq həm də bu dünyadan ayrılmaq deməkdir. Uğrunda qurban getdiyin ailə-

dən, sevdiklərindən, yurddan, Vətəndən cismən əbədi ayrılmaq deməkdir.

Bu dünyada qalan sevdiyin insanların qəlbində rəmzə, xatirəyə, arzuya, qəhrəmanlıq xəyalına çevrilmək deməkdir. Həmin anlamda şəhidlik, həm də bu həyatda ruhlarda ruh kimi, qəlblərdə döyüntü kimi, könlərdə məsum xəyali sevgi kimi, ürəklərdə vətənsəvərliyə atəş kimi əbədi qalmaq deməkdir. Eyni zamanda, kimlərsə qəlbində qubardır, həsrətdir, göz yaşdır...

Nəhayət, şəhidlik ailəsəvərliyin, yurdsevərliyin, vətənsəvərliyin, fədakarlığın, dinə sədaqətin Allaha salamıdır!

Yeri gəlmişkən, Azərbaycanda şəhidliyin obrazlı poetik ifadələri az deyildir. Rüstəm Behrudinin yaradıcılığında bunun müxtəlif məcazi ifadələrinə rast gəlinir. R.Behrudi bu dünyadan əbədi qaranlığın dərinliklərində qərq olaraq, o dünyada təmizlənilib, yenidən millətinin qulluğuna qayıtmaq poetik təsvir etmişdir. Bu, şəhidliyin maraqlı surətdə yenidən dirilməsi kimi də təsəvvür edilə bilər. Çünki hüduz əngəlliklərin sonsuzluğuna qərq olmaq özlüyündə o zaman şəhidlik olur ki, bunu Vətən, millət naminə edəsən. Şair onu məhz Vətən, millət naminə “qayıdış arzusu” kimi ifadə edir. Əbədiyyətə baş vurur ki, bu dünyada milləti üçün yararlı olsun! Yəni şəhid olur ki, sonradan dirilib yenidən şəhid ola bilsin! Bu mənada R.Behrudiyə görə, şəhid özü qaranlıq dünyada həlak etmir – Vətənə faydalı olmaq naminə rəmzi mənada özünü qurban verir!

Vətən müharibəsində şəhidlik isə bu dünyada fiziki olaraq, cismən özünü qurban vermək şücaətidir! Bu, bir təbiiyyət, həyat seçimidir! Həyata baxış və onun çətinliklərinə reaksiyadır! II Qarabağ savaşını bu mənada şəhidliyin təntənəsi adlandırıla bilər. Minslərlə azərbaycanlı gənc ailəsi, yurdu, Vətəni, şərəfi, namusu naminə “uf” demədən canından keçdi!

Onların hər birinin qəhrəman sinəsinin

də qürur duyduğumuz bir nişanələri vardır. O, Şuşada şəhid qanından yoğrulmuş daş üzərinə sancılmış şanlı Azərbaycan Bayrağıdır! O bayraq şəhidliyin və müstəqilliyin əbədi rəmzidir! Kökündə şəhidlərimizin al qanı, özündə kimliyimizin üç rəngi ilə əbədi dalğalanacaq! Şəhidlərin ölməzliyi Bayrağımızı da əbədi etmişdir! Bütün bunların tarixi rəmzi liderimizin məşhur kəlamlarında yaddaşlara həkk olunmuşdur: “Qarabağ Azərbaycandır!”, “Sən azadsan, Şuşa!”

Qazilik fəlsəfəsi

Alimlər “qazi” sözünün ərəbcədəki “qəzənfər, qəz, qəzavət” sözləri ilə eyni kökdən olduğunu yazırlar. Mənası “qalib gələn, müzəffər olan” deməkdir. Yəni qazi din, ailə, yurd, Vətən uğrunda savaşa və qalib gələn insandır. Qazi bu mənada mübarizə aparan, haqsız, ədalətsizə, təcavüz-kara qaşı savaşa əsgərdir.

Qazinin şəhiddən fərqi cismən sağ qalmasıdır (onun yaralanıb, yaralanmamasının bu anlamda mənası yoxdur). Qazilik savaşa zərər görüb-görməklə deyil, nəyin uğrunda savaşa müəyyən edilir. İnsan azadlığı, dövlətin müstəqilliyi, ailə, yurd, Vətənin qorunması, dini uğrunda savaşırsa, qazidir. Deməli, Vətən müharibəsində qazi müzəffər olan, qalib gələn savaşıdır! Onun fəlsəfəsinə bu mənadan yanaşmağa çalışacağıq.

Qalib əsgər Vətən müharibəsinin yaddaşı, dəyəri və rəmzidir. Qazi xatirəsinə döyüş səhnələri daşıyan və başqalarına danışan müharibə iştirakçısıdır. Qaziliyin ruhunda qəvi düşmənlə mübarizənin əzmi yaşayır. Buna görə qazilərlə görüş çox vacibdir. İnsanlar qazinin gördüyü, iştirak etdiyi döyüş anlarını təkrar özümdə yaşayır. Bununla qaziliyin müharibədən sonra cəmiyyətlə baş vermiş savaş arasında mənəvi, psixoloji, informasiya “mediatoru” olması kimi əhəmiyyətli funksiyasını

aydınlaşdırmaq olar.

Bunun təsiri istənilən təbliğatdan üstündür. Çünki ən yaxşı təbliğat şəxsi nümunədir. Bir epizodu xatırlamaq istərdik. AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunda Vətən müharibəsinin bir qazisi ilə görüş keçirilirdi. Qazi müharibədən belə bir səhnə danışdı: “Səngərdə düşməni bizi çox sıxışdırmışdı. Aramsız atəş açırdılar. Mən dözmədim və ayağa qalxmaq istəyib atəş açmağa çalışdım. Komandirim çiyimdən basıb aşağı oturtdu və dedi: “Sən ailəlisən, övladların var. Qalxma, mən sənə sənə deyib səngərdə ayağa qalxdı və aramsız atəş açdı. Bir qədər sonra ayağından yaralandı”.

Qazinin bu canlı söhbəti Vətən uğrunda savaşa gətirən gözəl keyfiyyətlərini əyani olaraq fakt üzrə ifadə edir. İki azərbaycanlı döyüşçünün kritik anda bir-birinə dəstək olmasının fəlsəfi-psixoloji məqamını aydınca ortaya qoyur.

Azərbaycanın Vətən uğrunda savaşı üçün döyüş yoldaşının mənəvi-əxlaqi və ailə dəyərləri müqəddəsdir. Vətən Müharibəsinin əsgəri döyüş yoldaşının ailəsini özünün canından üstün tutur. Şəhid olmağa hazır ki, ailə və övladlar sağ qalsın. Onlar sağ qalsın ki, Vətən yaşasın! Millət sağ olsun! Bu, azərbaycanlı passionarlığının əsrlərdən gələn nümunəsidir. Azərbaycan əsgəri döyüş yoldaşını xilas etmək üçün özünü qurban verə bilər.

Bu, mentalitetimizdə o qədər dərinə keçmişdir ki, həтта azərbaycanlı xidməti zamanı başqalarına da eyni münasibət göstərir. Bunun konkret nümunələrindən biri qarabağlı əsgər (təsədüf, yoxsa tarixin “gizli əli”?) Rahib Məmmədovun Gürcüstanda sel daşqını zamanı tanımadığı gürcüləri xilas etməsidir.

Rahib əsgər kimi ilk xilas etmə əməliyyatından sonra ikinci dəfə suya baş vurmağa da bilərdi. Və ya yanındakı gürcü və rus əsgərlərin hərəkət etməsini istərdi. Lakin o, türk oğlu kimi çətin vəziyyətdə olan Allah bəndələrini ölmün pəncəsindən qurtarmaq üçün özünü fəda etməyə, qurban getməyə üstünlük verdi.

Bunun doğru və ya yanlış olduğunu müzakirə etmək başqa məsələdir. Və bu kimi müzakirələrin azərbaycanlı mentalitetini dəyişə biləcəyinə ümid etmək də absurddur – Rahib ikinci dəfə də həyata gəlsəydi, eyni cür davranardı. Əsas məsələ ondan ibarətdir ki, əsrlərin sınağı azərbaycanlı mentalitetində qaziliklə şəhidliyi bir “almanın iki üzü” kimi birləşdirmişdir. Azərbaycanlı qazilikdən şəhidliyə çox asanlıqla keçə bilər!

Bəlkə də bu maraqlı transformasiya Vətən müharibəsində qaziliyin fəlsəfəsinin mərkəzi dəyərini təşkil edir. Bu mənada qazilər bu dünyada şəhidlərin ruhunu öz canında daşıyan və onunla həmişə qürurlanan “canlı şəhidlərdir”! Qazilər şəhidlərimizin bizə salamıdır! Öleyküməssalam!

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru